

MUSIQA IJROCHILIGINING MUSIQIY-HISSIY IFODA VOSITALARI

Muallif: Olimova Fotima Botirovna ¹

Affilyatsiya: Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti ¹

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14466876>

ANNOTATSIYA

Hissiy ifoda o'qituvchilar va ta'lim tadqiqotchilarining diqqat markazida bo'lgan bu kognitiv faoliyatning yaxshilanishiga olib kelishi mumkin. Muayyan sozlamalarda, shaxsiy va hissiy tajribalar rivojlanish va ta'lim jarayonlariga qadam bo'lishi mumkin. Tuyg'ular o'quvchilarning o'rganishiga sezilarli ta'sir qiladi va sifatli o'qitishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, ta'lim islohoti, o'quvchi va o'qituvchining o'zaro hamkorligi. Musiqa tabiati guruh mashg'ulotlarini muvofiqlashtirishni oshirish uchun ajoyib vositaga aylantiradi.

Kalit so'zlar: hissiyot, musiqa ta'limi, musiqa ijrochiligi, bilish, hissiyot, motivatsiya, his-tuyg'u, biologic; psixo-ijtimoiy; madaniy.

Musiqa ijrochiligining musiqiy-hissiy ifoda vositalari, ijrochilik jarayonida musiqiy hissiyotlarni etkazish va tinglovchilarga ta'sir ko'rsatish uchun muhim ahamiyatga ega. Musiqa ijrochiligi, nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki hissiy ifodani ham o'z ichiga oladi. Bu jarayonda bir qator muhim omillar mavjud.

Musiqiy ijro musiqani yaratish, ijro etish va qadrlash orqali hissiyotlarni ifodalash vositasi bo'lib xizmat qiladi. U muloqot, hamkorlik, o'zini namoyon qilish va hissiy tartibga solishni rivojlantiradi, o'quvchilarga qiyinchiliklarni yengishda quvonch va qoniqishni his qilish imkonini beradi, shu bilan shaxsiy o'sish va o'zini o'zi qadrlashni oshiradi.

"Tuyg'u" atamasi ingliz tilida o'tgan yili kiritilgan va XVII-XVIII asrlarda u frantsuzcha so'zdan tarjima qilingan bo'lib, "hissiyot" lekin "bo'lishi mumkin bo'lgan ruhiy holatlar toifasiga" ishora qila boshlandi va tizimli ravishda o'rganildi» faqat XIX asr o'rtalarida V.Shuman va K.R.Scherer (2014) fikriga ko'ra, his-tuyg'ular umuman olganda bir qator o'zaro bog'liqliklarni o'z ichiga olgan ko'p qirrali hodisalar sifatida qabul qilinadi. Psixologik jarayonlar esa sub'ektiv tuyg'ularni o'z ichiga oladi. Bular: (affektiv hissiyot komponenti), fiziologik jarayonlar (fiziologik komponent), bilish (kognitiv komponent), motivatsion tendensiyalar (motivatsion), komponent) va ekspressiv hatti-harakatlar (ekspressiv komponent).

Olimlar tomonidan oliy borilgan tadqiqolarida tuyg'u ko'pincha keng xilma-xillikni aniqlash uchun ishlatiladi va turli his-tuyg'ularni o'z ichiga oldi, biroq, sshbs holatlar "o'z-o'zini kontsepsiyasi"ni o'z ichiga olgan kognitiv bo'lmagan konstruksiyalar bo'lib, bu - e'tiqod, motivatsiya va boshqalarda namoyon bo'ladi.

Musiqqa insonni ifoda etishning eng universal vositalaridan biridir va muloqot uni har qanday yoshdagi odamlarning kundalik hayotida topish mumkin bo'lgan butun dunyoda turli madaniyatdir. Musiqqa tinglash, qo'shiq aytish, musiqqa chalish va uni yaratish (tadqiq qilish, bastalash va improvizatsiya qilish) juda juda ko'p odamlar uchun mashhur o'yin-kulgi, lekin uning ta'siri ancha kengroq.

Musiqiy faoliyatning kengroq afzalliklari bo'yicha empirik va eksperimental tadqiqotlar mavjud bo'lib, musiqqa fanlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muvaffaqiyatli musiqqa insonni jalb qilish, hayotining ko'p jabhalariga, jumladan, jismoniy, ijtimoiy, tarbiyaviy va psixologik (kognitiv va hissiy) o'lchovlaridan biridir.

Musiqaning ohang, balandlik va garmoniya kabi turli jihatlari tinglovchilarda turli xil hissiy javoblarni yaratishda qo'llaniladi. Musiqiy ta'lim yordamida, o'quvchilar o'zlarining ijodiy shaxsiyatlarini shakllantirishlari va o'z-o'zini hurmat qilish tuyg'usini boshdan kechirishlari mumkin, bu ularga ko'p shaxsiyat bilan kurashishga imkon beradi.

Kamchiliklar hozirgi madaniy muhitda ko'plab salbiy omillarga olib keldi. Maqolaning maqsadi ilmiy adabiyot manbalarini o'rganishdir, musiqqa ta'limi kontekstida hissiyotlar tushunchasining jihatlari. Kontsepsiya va rolni aniqlash uchun ilmiy adabiyotlar tahlilidan foydalanildi. Musiqiy hissiyotlar uch xil darajada qayta ishlanadi: biologic; psixo-ijtimoiy; madaniy

Ijtimoiy-hissiy qobiliyatlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganuvchi tadqiqotlar va musiqqa hissiyotlarni tan olishga, tushunishga qaratilgan his-tuyg'ular va aleksitimiya, his-tuyg'ularni aniqlash va tasvirlash qiyinligi ularni boshqalarga, tuyg'ular tizimli ravishda bilish, motivatsiya, fiziologik o'zgarishlar va o'zaro ta'sir shakllari bilan bog'liq. Musiqiy vazifa bilan bog'liq zavqlanishning muhim tarkibiy qismlarini o'z ichiga olishi mumkin. Topshiriqni bajarishda hayajonlanish, vazifani qiyin deb baholash, fiziologik qo'zg'alishni boshdan kechirish va topshiriq ustida ishlashga undash.

Musiqiy ifoda vaqtdagi nuanslar bilan belgilanadi, musiqiy ijroni beruvchi intensivlik, tembr va balandlik noyob xarakterga ega va uni boshqa ijrolardan ajratib turadi. Tomoshabinlar nuqtai nazaridan, bu ijodiy o'zgarishlar akustik signal sifatida harakat qilishi mumkin bo'lgan musiqachilarning niyatlari va hissiy musiqqa fazilatlarini aniqlashlashdir. G'arb klassik musiqasida musiqachilari nota balandligi va davomiyligi bilan kamdan-kam hollarda o'zgaradi. Aksincha, kompozitsiyaning noaniq tomonlarini ta'kidlashdan mikro-vaqt va dinamika kabi tuzilmalar ekspressivlik ta'minlanadi.

Ushbu ijodiy tanlovlar musiqachilarga g'oyalar va niyatlarni tinglovchilarga etkazish imkonini beradi. Ular o'z navbatida bu tanlovlar uslubiy jihatdan tegishli yoki yo'qligi haqida muvaffaqiyatli estetik xulosa chiqaradilar.

Musiqiy ifodani o'rganish psixologik va biologik harakat aspektlarini qamrab olgan. Har xil imo-ishoralar musiqiy g'oyalarni qanday keltirib chiqarishini va tushuntirish uchun nazariy asoslardan foydalanilgan. Ekologik nuqtai nazardan, musiqiy imo-ishoralar odamlar tomonidan idrok etilishi mumkin bo'lgan imkoniyatlarni o'z ichiga oladi.

Vokal musiqasi bu – his-tuyg'ular va kayfiyatni ifodalash usuli bo'lib, ovoz va imo-ishoralar yordamida bajariladi. Agar siz bu imo-ishoralarni mukammal qilishni istasangiz musiqiy asarlarning boyligini namoyish etishingiz zarur. Vokalchilarga

nafaqat muayyan qo'shiq va ijro mahoratini egallash, balki hissiy aloqani tushunish ham kerak. Ular ham vokal kuylashga to'g'ri yondashuvni qo'llash va ijro etishga erishish uchun ichkaridan haqiqiy tuyg'ular bilan ishlaydi. Bu "hissiyot bilan mohirona ijro"dir. Qo'shiq aytish va chiqishlarni o'rganish haqida gap ketganda, muayyan qobiliyatlar badiiy bo'lishi mumkin. Bu holat qo'shiq aytish qobiliyati qanday ekanligini ko'rsatadi. Asosan ijrochilar go'zallik haqida o'ylashadi va izlanadilar. Biroq, agar vokalist faqat ovozga, hissiyotga e'tibor beradigan bo'lsa, ifoda va tegishli estetika e'tibordan chetda qoladi. Bastakorlar hayotda duch keladigan narsalarga to'xtalmaydilar va ularning ichki tuyg'ulari taniqli narsalarni yarata olmaydi, vokal musiqiy san'atda hissiy ifodalash istiqbolning kalitidir.

Vokal musiqa o'rtasidagi eng katta farq, instrumental musiqa va musiqaning boshqa shakllari uning matnida yotadi. Inson matnni izohlash uchun ovoz ohang bilan birlashadi. Demak, qo'shiq matni hayot tilining badiiy shakli bo'lib, u o'zida mujassam vokal musiqasining adabiyliigi, qo'shiqning muhim qismi sifatidava his-tuyg'ularning bevosita ifodasi bo'lib xizmat qiladi. Qo'shiq o'ziga xos badiiy obrazlar bilan ishlaydi va qo'shiq matnini yaratadi. Unda ritm, urg'u va janrga mos kelishi aks etadi. Faqat jonli til va o'ziga xos tasvirli qo'shiq matnini rag'batlantirishi mumkin.

Tomoshabinlardan boy tasavvur va ularga yordam berish, asarlarning maqsadini tushunish - hissiy ifoda va musiqiy tasvirlar aks etishi ko'rinib turibdi. Shuning uchun qo'shiqchilar dirijyorlik qilishlari, amalga oshiriladigan ishlarni chuqur o'rganish va tahlil qilish, yaratilish fonini to'liq tushunish va bunga bo'lgan his-tuyg'ular bilan u ifodalamoqda.

Qo'shiqning ishlab chiqarish tuyg'usi haqiqiy hayotdan kelib chiqadi. Qo'shiqdagi hamma narsa hayot va biz bilan chambarchas bog'liq Badiiy bezak, shu jumladan ijod, kompozitsiya, amaliyot, dam olish va ular bilan bo'lishish tomoshabinlar uchun murakkab va ijrochilardan bilishni talab qiladi. Yaratish foni haqida, tushunish va ohangni o'zgartirish, turli ritm va ohanglarga ko'ra ranglar va boy tasavvurga asoslangan holda yaratilgan. Muvaffaqiyatli ijrochi yaxshi narsalarga erishish uchun yaxshi madaniyat va san'atga ega bo'lishi kerak. O'z his-tuyg'ularini integratsiyalagan holda qo'shiq kuylangan vaqtda avvalo, tomoshabinning hissiyoti undan oldin uyg'onishini va sezishi lozim. Faqat shu yo'l bilan his-tuyg'ular tomoshabinlar tomonidan harakatga keltirilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, "hissiyot bilan mohir ijro" bu vokal musiqa ruhidir. Shuning uchun, his-tuyg'ularni qanday integratsiya qilish kerak? - his-tuyg'ularni spektaklni mukammal tarzda integratsiya qilish o'rganishga arziydi. Bu qo'shiqchilardan qo'shiqning o'zidan boshlashni talab qiladi, va o'z tajribasiga tayangan holda chuqur o'rganishni amalga oshiradi.

Musiqa tinglovchilariga ta'sir qiladigan hissiy ta'sir mutaxassislar tomonidan uzoq vaqt davomida o'rganilgan. Musiqaning hissiy ta'siri - musiqa falsafasi, musiqa sotsiologiyasi, musiqa psixologiyasi, musiqa estetikasi va musiqa pedagogikasi sohasidagi o'ziga xos ilmiy tadqiqotlar mavzularidan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Asta, Rauduvaite., Chjiyun, Yao. (2023). Musiqa ta'limida hissiyotlarning o'rni: nazariy tushunchalar. Sabiedriba, integraciya, izglitiba, 1:491-502. doi: 10.17770/sie2023vol1.7078

Mark, Tompson., Xuan, Ignacio, Mendoza., Jeoff, Luck., Jonna, K., Vuoskoski. (2023).

Musiqiy ijroda tovush va harakat xususiyatlari, idrok etuvchi his-tuyg'ular o'rtasidagi bog'liqlik. Musiqa va fan, doi: 10.1177/20592043231177871

Aijing, Qiu., Junrong, Ban., Lingbowen, Kong., Rui, Tian., Lei, Zhou. (2018). 12. Skillful Performance with Sentiment Based on Integration of Four Expressions "Lyrics, Melody, Voice and Form". International Journal of Information and Education Technology, doi: 10.18178/IJJET.2018.8.8.1107

Dowling W. J. The development of music perception and cognition. Foundations of Cognitive Psychology: Core Reading, 2002. p. 481-502

